

ภาคผนวก จ

ข้อมูลแหล่งเตาเวียงบัว¹

แหล่งโบราณคดีที่ชุมชนเวียงบัว

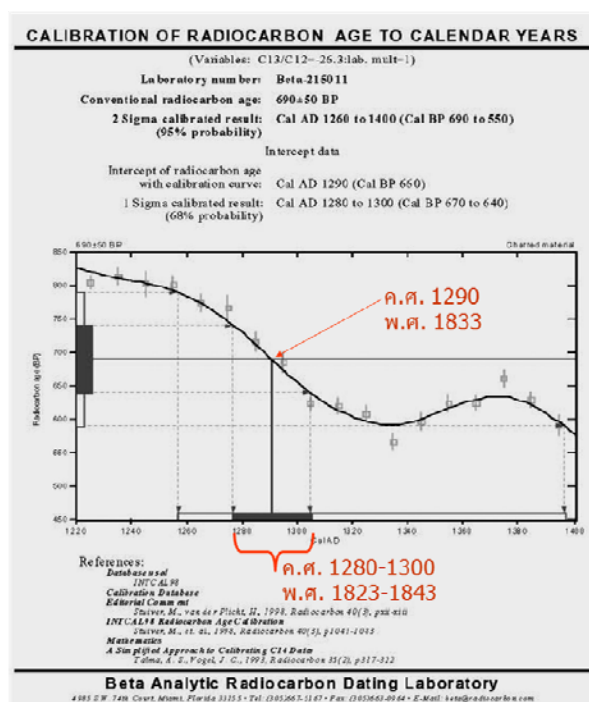
แหล่งเตาพะเยามีหลายพื้นที่ ส่วนมากอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้าอยู่ทางทิศใต้ของกว๊านพะเยา โดยเฉพาะท้องที่ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และจากการศึกษาแหล่งโบราณคดีเมืองโบราณเวียงบัว พื้นที่หมู่ที่ 7 ต่อเนื่องกับหมู่ที่ 3 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งอยู่ห่างจากที่ตั้งมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ไปทางทิศตะวันออก 3 กิโลเมตร บริเวณที่พบเตาเผาและเศษเครื่องถ้วยชามอยู่ตามที่ลาดเนินในพื้นที่เมืองโบราณ และพื้นที่นอกแนวคู-กำแพง คั่นดินของเมืองโบราณเวียงบัว ตามริมลำน้ำห้วยแม่ต้า ในหมู่บ้านบัวตามไรรัน ในสวนของชาวบ้านก็พบเนินดินที่ตั้งเตาเผาอยู่ทั่วไป

ในการขุดค้นศึกษาได้พบหลักฐานซากเตาเผา 3 แห่ง ได้แก่ เตาเวียงบัว 1 หรือเตาพ่อฮุยแต่ง อยู่ในที่ดินของพ่อฮุยแต่ง เครือวัลย์ เตาเวียงบัว 2 และเตาเวียงบัว 3 ในกลุ่มเตาเก่ามะเฟืองอยู่ในที่ดินของพ่อจัน เฉพาะธรรม และได้พบขยะเตาประเภทเครื่องถ้วยชามที่แตกหัก บิดเบี้ยว หรือเสียหายรวมทั้งชิ้นส่วนอุปกรณ์ต่าง ๆ ในกระบวนการผลิตและการเผาเป็นจำนวนมาก

อายุสมัยของแหล่งเตาเวียงบัวที่พะเยา

ในการขุดค้นพบถ่านไม้จากการเผาครั้งสุดท้ายที่ถูกกวาดทิ้งไว้ในบริเวณด้านหน้าช่องใส่ฟืนของเตาเผาบริเวณเก่ามะเฟือง (เตาเวียงบัวหมายเลข 2) ได้เก็บเป็นตัวอย่างส่งไปวิเคราะห์กำหนดอายุด้วยวิธีคาร์บอน-14 ที่ห้องปฏิบัติการกำหนดอายุ BETA ANALYTIC INC. มลรัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 และผลการวิเคราะห์ตรวจสอบค่าอายุตัวอย่างถ่าน PHY-VBKILN2-S1; Beta-215011 พบว่า มีค่าอายุ 690 ± 50 ปีก่อนปัจจุบัน (ก่อน ค.ศ. 1950) มีค่าอายุกลาง 660 ปีก่อนปัจจุบัน (intercept of radiocarbon age with calibration curve: Cal AD1290: Cal BP660) หรือราว พ.ศ. 1830-1833 ตรงกับรัชสมัยพญางำเมืองแห่งเมืองพะเยา

¹ สายนต์ ไพรชาญจิตร์, หนังสือโบราณคดีเครื่องถ้วยสยาม: แหล่งเตาเมืองน่านและพะเยา, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, สถาบันวิจัยและพัฒนา), 2551.

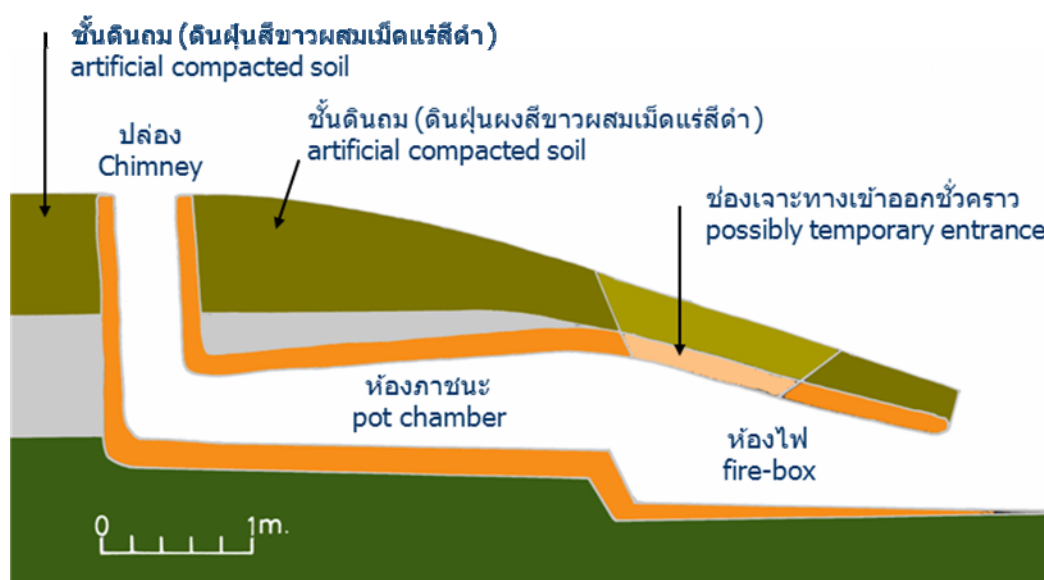
ที่มา: รายงานผลการกำหนดอายุตัวอย่างถ่านจากการขุดค้นเตาเวียงบัว 2 (PHY-VBKILN2-S1) ด้วยวิธีคาร์บอน-14 ดำเนินการโดย BETA ANALYTIC INC. เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2549

ผลการกำหนดค่าอายุถ่านที่เกิดจากการเผาครั้งสุดท้ายของเตาเวียงบัว 2 เมื่อพิจารณาจากค่าอายุ Conventional Radiocarbon Age = 690 + / - 50 BP จะพบว่าการใช้งานครั้งสุดท้ายของเตาเวียงบัว 2 ในกลุ่มเตาเผาไหม้เพียงอยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่ง ระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 18 (พ.ศ. 1780) ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 (พ.ศ. 1880) เมื่อพิจารณาจากค่าอายุกลาง ซึ่งได้ค่าอายุประมาณปี ค.ศ. 1290 หรือ ราว พ.ศ. 1830-1833 ตรงกับรัชสมัยของพญางำเมืองแห่งเมืองพะเยา แสดงให้เห็นว่าเตาเผา และเครื่องถ้วยชามในแหล่งเตาเวียงบัวที่ขุดพบ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นระยะเวลาเดียวกันกับที่พญางำเมืองเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองพะเยา และหากเป็นไปตามสมมติฐานที่ว่าเตาเผาแบบถ่านนาลูกหนึ่งเริ่มใช้งานได้ราว 10 – 15 ปี ก็มีความเป็นไปได้ว่า เตาเวียงบัว 2 (PHY – VBKILN 2) เตานี้ถูกสร้างขึ้น และเริ่มใช้งานเมื่อราว พ.ศ. 1820 นั้นเอง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นข้อค้นพบใหม่เกี่ยวกับอายุสมัยของแหล่งเตา และเครื่องถ้วยเวียงบัว จังหวัดพะเยา

ในการขุดค้นได้พบเตาแบบล้านนา (Lanna Kiln type) ชนิดเตาห้องเดียวระบบระบายความร้อนผ่าน (single chambered-crossdraft kiln) โครงสร้างดินก่อยังฝังอยู่ในเนินดินถม (in-ground slab kiln) สภาพค่อนข้างดี จำนวน 3 เตา โดยในบริเวณแรกพบ 1 เตา มีขนาดยาวประมาณ 5 เมตร กว้าง 2 เมตร และในบริเวณที่ 2 ขุดเตาเผาตั้งอยู่ในเนินดินเดียวกัน จำนวน 2 เตา (เตาคู่)

ภาพวาดตัดตามยาว (longitudinal section) ของเตาเวียงบัว

2 เตาเก้ามะเฟือง

1) เตาเวียงบัว 1 (PHY-VB Kiln 1) ตั้งอยู่บนที่เนินสูงในพื้นที่เมืองโบราณเวียงบัว ส่วนที่ 4 ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านบัว ในที่ดินของพ่ออุ้ยแต่ง เครือวัลย์ ปัจจุบันเป็นไร่ข้าวโพด และไร่ถั่ว โดยชาวบ้านสำรวจพบว่ามีแนวดินเผาไฟปรากฏอยู่บนผิวดิน และพบเศษเครื่องถ้วยชาม กระดาษอยู่บนผิวดินทั่ว ๆ ไป ตัวเตามีขนาดยาวประมาณ 5 เมตร กว้างประมาณ 2 เมตร ปล่องเตาทรงกลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 40 เซนติเมตร ผนังปล่องหนาเฉลี่ย 4-10 เซนติเมตร หลังคาเตาส่วนเหนือห้องวางภาชนะต่อเนื่องกับส่วนที่คลุมคันทไฟมีร่องรอยคล้ายการเจาะเปิดออก แล้วนำดินโครงสร้างเตามาปิดถมไว้

2) เตาเวียงบัว 2 (PHY-VB Kiln 2) ตั้งอยู่บนที่ลาดชายเนินนอกแนวคู – กำแพงเมืองโบราณเวียงบัวส่วนที่ 3 ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านบัว และอยู่ทางทิศตะวันตกของเนินดิน

เตาเวียงบัว 1 ชาวบ้านเรียกแหล่งเตาเวียงบัว 2 นี้ว่า “แหล่งเตาเก้ามะเฟือง” เพราะบริเวณที่พบหลักฐานเศษเครื่องถ้วยชามทับถมอยู่หนาแน่นรอบ ๆ โคนต้นมะเฟือง ในส่วนลำไยของพ่อจัน เฉพาะธรรม เตาเวียงบัว 2 มีความยาว 5.15 เมตร กว้าง 1.90 – 2 เมตร ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ปล่อง 40 – 54 เซนติเมตร พื้นเตาเป็นดินอัดเรียบ และยาทับด้วยดินเหนียว มีคันทันไฟสูง 35 เซนติเมตร ห้องภาชนะยาว 2.45 เมตร พื้นห้องภาชนะเป็นดินอัดเรียบในแนวระนาบ พบว่าเตาที่เวียงบัวเป็นเตาดินก่อที่ต้องมีฉนวนดินถมทับเพื่อช่วยเก็บความร้อน และเป็นฐานเสริมความแข็งแรงของตัวเตา คอเตา และรอบปล่องเตาเป็นชั้นดินหนาประมาณ 50 – 70 เซนติเมตร คาดว่าชั้นดินฉนวนที่ช่วยกักเก็บความร้อน และช่วยรองรับการขยายตัวของโครงสร้างเตาที่ผนังดินก่อให้มีความยืดหยุ่นได้ดี

แหล่งเตาเวียงบัวผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทชาม จาน และถ้วย ในกลุ่มที่เรียกว่า ชามตะไลและถ้วยตะไล รูปทรงจานและชามปากกว้างกันกว้างมีขอบฐานเตี้ย ๆ ที่ขอบปากด้านในมีสัน ขอบปากม้วนกลมลักษณะเดียวกันกับถ้วยชามที่เรียกว่า ชามมอญ ที่พบในแหล่งเตาเซียงที่เมืองศรีสะเกษ ชนิดเนื้อแกร่งเคลือบผิวสวยงาม (glazed stoneware) สีเคลือบส่วนมากเป็นสีเขียวโทนต่าง ๆ เขียวอ่อนบ้าง เขียวแก่บ้าง และก็มีที่เคลือบออกสีเหลือง สีขาวนวล เนื้อดินปั้นส่วนมากเป็นสีดำ แต่ก็พบถ้วยชามที่มีเนื้อดินสีขาว สีขาวนวลปะปนอยู่มาก ชามและจานส่วนใหญ่เคลือบผิวเฉพาะด้านใน ในกลุ่มถ้วยชามเนื้อดินสีดำหรือสีคล้ำมักจะมีการทาสีขาว (white slip/engobe) เพื่อรองพื้นเสียชั้นหนึ่งก่อน ทำลวดลายชุดขีด ลายประทับจากแม่พิมพ์เป็นรูปต่าง ๆ บนชั้นรองพื้นแล้วเคลือบสีทับ

มีหลักฐานที่ยืนยันว่าการผลิตเครื่องถ้วยชามในแหล่งเตาเวียงบัวคงมีการเผา 2 ครั้ง คือ ครั้งแรกทำการเผาดิบหรือเผาบิสกิต (biscuit firing) คือเอาถ้วยชามที่ปั้นตากแห้งแล้วมาทาสีขาว ทำลวดลายแล้วเอาเข้าเผาเสียครั้งหนึ่ง เมื่อสุกแล้วจะได้ผลิตภัณฑ์เนื้อดินไม่แกร่งมาก เนื้อดินสีแดง คัดเลือกเอาใบที่สภาพดี ไม่แตกร้าวหรือบิดเบี้ยวนำไปชุบน้ำเคลือบสีเฉพาะด้านใน และเช็ดปาดน้ำเคลือบที่ขอบปากออกแล้วเอาเข้าไปเผาเคลือบอีกรอบหนึ่ง คราวนี้ก็จะได้ผลิตภัณฑ์เคลือบเนื้อแกร่ง

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวของเครื่องถ้วยชามในแหล่งเตาเวียงบัว คือ ลวดลายที่เกิดจากการใช้แม่พิมพ์กดลาย (stamper-seal) รูปแบบต่าง ๆ กดประทับสร้างลวดลายตรงกลางชามด้านในก่อนเคลือบทับ ลวดลายสำคัญที่พบ ได้แก่ ลายปลาคู่ ลายสิงห์ ลายช้าง ลายดวงอาทิตย์ ลายกัณหอย ลายก้านขดผสมลายปลา ลายนกยูง ฯลฯ ซึ่งเป็นลวดลายแบบพิเศษที่ไม่เคยพบในเครื่องถ้วยชามของแหล่งเตาอื่น ๆ ในประเทศไทยหรือในต่างประเทศมาก่อน